

Kazimierz RĘDZIŃSKI

Kontrowersje i konflikty w środowisku studenckim we Lwowie w latach 1919–1939

Słowa kluczowe: Lwów, Polacy, Żydzi, Ukraińcy, organizacje studenckie, konflikty polityczne, konflikty narodowościowe, ekscesy antyżydowskie.

1. Spory lat dwudziestych

Lwów okresu II Rzeczypospolitej był ważnym ośrodkiem naukowym. Działy tu cztery uczelnie: Uniwersytet Jana Kazimierza, Politechnika Lwowska, Akademia Weterynaryjna oraz Akademia Handlu Zagranicznego. W roku akademickim 1934/1935 pracowało w nich 169 profesorów, 176 docentów oraz 478 doktorów i magistrów¹. Pod względem liczebności pracowników naukowych środowisko lwowskie sytuowało się na drugim miejscu po Warszawie. Lwowski ośrodek naukowy charakteryzował się wysoką rangą naukową, szkoły naukowe matematyczna i logiczna zyskały rozgłos światowy, podobnie jak osiągnięcia w niektórych dziedzinach medycyny.

Na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu im. Jana Kazimierza pracowali Leon Chwistek, Stefan Banach, Hugo Steinhaus, Stanisław Mazur, Stanisław Kulczyński, Włodzimierz Trzebiatowski i August Zierhoffer. Wydział Lekarski chlubił się biologiem Rudolfem Weiglem – wynalazcą szczepionki przeciw tyfusowi plamistemu, Jakubem Parnasem – jednym z twórców współczesnej biochemii, Franciszkiem Groerem – pediatrą, Adamem Grucą – ortopedą, oraz chirurgami Antonim Cieszyńskim i Tadeuszem Ostrowskim. W filozofii znaczące miejsce zajmowali Kazimierz Twardowski, Kazimierz Ajdukiewicz i Roman Ingarden. Ukształtowały się oryginalne szkoły naukowe w matematyce, filozofii, biologii i antropologii.

¹ Cz. Madajczyk, R. Torzecki, *Świat kultury i nauki Lwowa (1936–1941)*, „Dzieje Najnowsze” 1982, R. XIV, z. 1–4, s. 47.

II wojna światowa zniszczyła bezpowrotnie ten wyjątkowy w dziejach nauki zespół. Część profesorów znalazła śmierć na Wzgórzach Kadeckich 4 lipca 1941 r., rozstrzelana przez Niemców zaraz po zajęciu przez nich Lwowa.

Lwów podobnie jak inne miasta wschodu był w okresie II Rzeczypospolitej społecznością wielonarodowościową, wykazującą specyficzne cechy. Stanowił nie tylko ważny ośrodek nauki i kultury polskiej, ale także centrum kultury i nauki ukraińskiej. Te centra były jednak sobie obce, nie zbliżały się do siebie. Najsilniejszą naukowo grupą, mogącą w każdej chwili utworzyć uniwersytecki wydział lekarski, była grupa ukraińskich lekarzy.

Lwów miał tradycje zgodnego współżycia różnych narodowości: Polaków, Ukraińców, Żydów, Ormian, Niemców, przenikania się kultur narodowych.

Lata świetności ośrodka gospodarczo-handlowego I Rzeczypospolitej przeminęły, podobnie jak hasło „gente Ruthenus, natione Polonus”, wygasła również kultura szlachecka, ale spuścizna jej pozostała. W okresie, kiedy Lwów był stolicą Galicji, siedzibą Namiestnictwa i Sejmu Galicyjskiego, wiele rodzin różnych narodowości było tak skoligaconych, że życie narzuciło konieczność zgodnego współżycia i tolerancji, niezależnie od opcji na rzecz jednego czy drugiego narodu.

Zakończenie I wojny światowej przyniosło zaostrzenie konfliktów narodowościowych. Pogorszyły się stosunki polsko-ukraińsko-żydowskie. Czynnikiem istotnie kształtującym postawy ludzi były nie tylko kwestie światopoglądowe, ale także opcje polityczne – od komunistów po liberałów. Szeroki nurt ludzi kultury i nauki próbował oddziaływać łagodząco na pogarszające się stosunki polsko-ukraińsko-żydowskie.

Liczni na uczelniach lwowskich byli studenci Żydzi. W Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w roku akademickim 1921/1922 było 2226 studentów Żydów, tj. 46,6%. W roku 1923/1924 było ich 2643, to jest 43,3%. Był to najwyższy odsetek studentów żydowskich w okresie międzywojennym spośród wszystkich uniwersytetów w Polsce. W roku 1930/1931 ich liczba spadła do 2000 (31,9%), aby w roku akademickim 1937/38 zmniejszyć się do 323 osób, to jest 10,5%². Na wydziale prawa oraz wydziale lekarskim studenci żydowscy stanowili ponad połowę studentów.

Na Politechnice Lwowskiej liczba studentów Żydów charakteryzowała się stabilnością, z niewielką tendencją do wzrostu. W roku 1921/1922 było ich 297 (13,8%), w roku 1930/1931 – 361 (12,3%), a w 1937/1938 – 310 osób (10,9%)³.

Ten mieszany narodowościowo skład środowiska studenckiego tamtych lat był powodem wielu napięć i konfliktów. Były one odbiciem konfliktów społeczno-gospodarczych w kraju, a często wręcz areną tych ostatnich. Na konflikty uniwersyteckie coraz silniej wpływała zaostrzająca się sytuacja międzynaro-

² S. Langnas, *Żydzi a studia akademickie w Polsce w latach 1921–1931 (Studium statystyczne)*, Lwów 1933, s. 15; J. Draus, *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918–1946. Portret kre-sowy uczelni*, Kraków 2007, s. 66.

³ „Statystyka Polski”, seria C, z. 101: „Statystyka Szkolnictwa”, Warszawa 1939, s. 83.

wa, narastanie groźby wojny w Europie, szerzenie się ruchów faszystowskich w sąsiadujących z Polską państwach. W złożonej sytuacji społeczno-gospodarczej, a faktycznie w czasie wielkiego kryzysu, w jakim znalazła się Polska, drobne preteksty służyły do wywoływania wystąpień antyżydowskich. Przykładem były zamieszki uliczne od 2 do 12 czerwca 1929 r., pretekstem było rzekome znieważenie uczestników procesji Bożego Ciała przez uczennice gimnazjum żydowskiego przy ul. Zygmuntowskiej. Z budynku dochodził gwar i śmiech uczniowski w czasie przerwy międzylekcyjnej. Przez okna uczniowie mieli rzekomo rzucać resztkami jedzenia w uczestników procesji. Prowadzący procesję ks. Wincenty Rokicki nie zauważył profanacji nabożeństwa. Biskupi lwowscy (Bolesław Twardowski, Józef Teodorowicz i Franciszek Lisowski) publicznie stwierdzili, że miała miejsce obraza uczuć religijnych, a nawet świętokradztwo⁴. Władze Ministerstwa Spraw Wewnętrznych twierdziły natomiast, że nie było świadomej chęci prowokacji ze strony uczennic żydowskich, co najwyżej był to przypadek niewłaściwego zachowania⁵.

Rozruchy antyżydowskie na mieście z udziałem studentów trwały przez 12 dni. Zdemolowano m.in. budynek gimnazjum, redakcję dziennika „Chwila”, Żydowski Dom Akademicki przy ul. św. Teresy, wybijano szyby w sklepach żydowskich. Na ulicach policja aresztowała 40 studentów, a 4 czerwca tego roku w Domu Studenta przy ul. Łozińskiego aresztowano 42 studentów, w tym 28 z Politechniki.

W latach dwudziestych reprezentatywny dla stanowiska ruchu endeckiego był postulat wprowadzenia *numerus clausus*, to jest ograniczenia dostępu Żydów do szkół polskich. Wprowadzenie go miało być narzędziem wyrównującym szanse młodzieży polskiej i żydowskiej. Uważano *numerus clausus* za niezbędny warunek zapobieżenia dominacji Żydów w kulturze i gospodarce.

Sprawa *numerus clausus* zaczęła się w Uniwersytecie Lwowskim, w którym dziekani w czasie wpisów na rok akademicki 1922/1923 wprowadzili ograniczenie liczby kandydatów Żydów na wydział medycyny i wydział filozoficzny. Zarządzenia te zostały uchylone przez Kazimierza Kumanieckiego, ówczesnego ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Z kolei akcja studentów zrzeszonych w Młodzieży Wszepolskiej, poparta przez prof. Stanisława Głębińskiego – prezesa Związku Ludowo-Narodowego, spowodowała wniesienie 16 stycznia 1923 r. do Sejmu wniosku o zmianę odpowiednich artykułów ówczesnej ustawy akademickiej. Chodziło o ograniczenie przyjmowania studen-

⁴ A. Biedrzycka, *Kalendarium Lwowa 1918–1939*, Kraków 2012, s. 476; S. Giza, *Na ekranie życia. Wspomnienia z lat 1908–1939*, Warszawa 1972, s. 131; W. Chajes, *Semper Fidelis. Pamiętnik Polaka wyznania mojżeszowego z lat 1926–1939*, Kraków 1997, s. 87.

⁵ M. Łapot, *Incydenty antysemityczne w szkołach lwowskich (1867–1939)*, [w:] *Relacje w przestrzeni społeczno-ekonomicznej*, red. E. Golbik-Madej, seria: Przegląd Nauk Stosowanych, nr 6, Gliwicka Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości, Gliwice 2015, s. 107–119; A. Biedrzycka, dz. cyt., s. 475 i n.

tów innych narodowości, głównie żydowskiej, proporcjonalnie do procentu, jaki ludność danej narodowości stanowiła w ogólnej liczbie ludności kraju.

Komisja oświatowa Sejmu wyznaczyła referenta w tej sprawie prof. Władysława Konopczyńskiego z Uniwersytetu Jagiellońskiego. MWRiOP zwróciło się zaś do 41 wydziałów szkół akademickich o opinię. Za wprowadzeniem *numerus clausus* było 27 wydziałów, w tym wszystkie wydziały Politechniki Warszawskiej i Uniwersytetu Poznańskiego, Akademii Górniczej w Krakowie, Akademii Weterynaryjnej we Lwowie, Wydziały Teologii Uniwersytetu Jagiellońskiego i Warszawskiego, Wydziały Humanistyczny i Sztuk Pięknych Uniwersytetu Wileńskiego, Wydziały Prawne Uniwersytetu Jagiellońskiego i Lwowskiego oraz Wydział Lekarski UJ. Wydziały Filozoficzny i Lekarski Uniwersytetu Lwowskiego były za pozostawieniem tej sprawy decyzji władz dziekańskich.

Przeciwko ograniczeniu przyjęć było 9 wydziałów: Wydział Prawa, Filozoficzny, Lekarski i Teologii Protestanckiej Uniwersytetu Warszawskiego, Wydział Filozoficzny UJ, Wydział Ogólny Politechniki Lwowskiej, Wydział Prawa oraz Lekarski Uniwersytetu Wileńskiego oraz wszystkie trzy wydziały Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie⁶. Projektu nowelizacji ustawy akademickiej nie poddano jednak pod obrady Sejmu, m.in. z racji sprzeciwu Koła Żydowskiego, PSL „Piaś”, PSL „Wyzwolenie” oraz PPS⁷.

Minister Stanisław Głabiński 12 lipca 1923 r. wydał okólnik zezwalający radom wydziałów do ograniczenia liczby przyjmowanych studentów za zgodą MWRiOP. Okólnik ten uchylono 20 września 1926 r. przez ministra Antoniego Sujkowskiego⁸.

Jak wspomina Kazimierz Żygulski, późniejszy minister kultury w Polsce:

Gdy jesienią 1937 roku przyszedłem na Wydział Prawa UJK i rozpocząłem studia, wraz z zaostrzającą się sytuacją polityczną w kraju nastąpiła wyraźna brutalizacja życia studenckiego. Bójki i awantury, strajki i blokady, starcia zarówno z odmiennie myślącymi ludźmi, jak i z policją, były coraz częstsze⁹.

K. Żygulski wspomina, że awantury na uczelniach stały się głównym tematem zainteresowania prasy. Straż uniwersytecka była zbyt słaba, by poradzić sobie z zamieszkanymi. Zaprowadzenie porządku utrudniał eksterytorialny status uniwersytetu – policja mogła do niego wejść tylko na wezwanie rektora. Rektorstwo rzadko korzystało z przysługującego im prawa, gdyż w senatach uczelni

⁶ D. Mycielska, *Postawy polityczne profesorów wyższych uczelni w dwudziestolecu międzywojennym*, [w:] *Inteligencja polska XIX i XX wieku, Studia 4*, red. R. Czepulis-Rastenis, Warszawa 1985, s. 320.

⁷ W. Mich, *Obcy w polskim domu. Nacjonalistyczne koncepcje rozwiązania problemu mniejszości narodowych 1918–1939*, Lublin 1994, s. 80 i n.; O. Bergman, *Narodowa Demokracja wobec problematyki żydowskiej w latach 1918–1929*, Poznań 1998, s. 232 i n.

⁸ M. Pasztor, *Położenie mniejszości żydowskiej w Polsce w świetle francuskiej korespondencji dyplomatycznej z lat 1921–1939*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego” 1998, nr 4, s. 8; Sz. Rudnicki, *From numerus clausus to numerus nullus*, „Polin” 1987, vol. 2, s. 246 i n.

⁹ K. Żygulski, *Jestem z lwowskiego etapu...*, Warszawa 1994, s. 76.

większość stanowili profesorowie o poglądach prawicowych. Ponadto organizacje studenckie, jak na przykład Bratnia Pomoc, miały charakter prawicowy, często wręcz faszyzujący. W utrzymywanych przez nich domach studenckich nie mogli mieszkać studenci publicznie przyznający się do innego światopoglądu¹⁰.

Od początku lat trzydziestych z różnych względów zaostrzyły się problemy związane z bardzo liczną i wewnątrznie zróżnicowaną mniejszością żydowską w Polsce. Coraz silniej oddziaływały rasistowskie hasła hitlerowskie, które przejmowała agresywna prawica¹¹. Z drugiej strony zaś nielegalne organizacje komunistyczne na terenach wschodnich II Rzeczypospolitej opierały się w dużym stopniu na aktywistach żydowskich.

Prawica nacjonalistyczna głosiła hasła polonizacji handlu, organizowała ekonomiczny bojkot sklepów żydowskich, żądała ograniczenia liczby studentów Żydów lub nawet zakazu ich przyjmowania na uczelnie państwowe.

Sama społeczność żydowska była rozwarstwiona materialnie i kulturalnie. Liczny proletariatus istniał obok warstwy średniej i bogatej. Ludność ta była również zróżnicowana w swym stosunku do Polski i jej spraw. Część tego środowiska uważała się za Polaków wyznania mojżeszowego, inni pod wpływem bardzo aktywnych w Polsce ruchów syjonistycznych uznawali swą odrębność narodową i, jeśli tylko można było, emigrowali do Palestyny, chcąc tam budować swą nową ojczyznę. Część widziała rozwiązanie swych problemów w rewolucji komunistycznej, która – jak sądzili i głosili – będzie ostatecznym tryumfem internacjonalizmu, radykalnie rozstrzygnie wszelkie problemy narodowe i uniemożliwi dyskryminację etniczną.

Pewien wpływ na pojawienie się w środowisku akademickim postaw konfrontacyjnych w odniesieniu do Żydów wywarły wydawnictwa wspomnieniowe dotyczące zakończenia I wojny światowej i kulis konferencji pokojowej w Wersalu. Jak wspomina Jan Wawrzków – student UJK i prominentny działacz Młodzieży Wszechpolskiej – były to przede wszystkim Romana Dmowskiego *Polityka polska i odbudowa państwa*, Jędrzeja Giertycha *Tragizm losów Polski*, Henryka Rolickiego (Tadeusza Gluźnińskiego) *Zmierzch Izraela*. W pracach twierdzono, że „anonimowe mocarstwo”, dysponujące masonerią, prasą, kapitałem i najlepszą w świecie informacją, stoi za wszystkimi trudnościami, na jakie napotyka Polska (głównie zamęt polityczny, anarchia skarbową, drożyzna)¹². W pracy R. Dmowskiego ukazano antypolskie intrygi przed i podczas konferencji pokojowej w Paryżu, uwieńczone narzuceniem Polsce *Traktatu o mniejszościach narodowych* z 28 czerwca 1919 r. Traktat taki nie został jednak narzucony pokonanym Niemcom. Bardzo ważną przesłanką konfrontacyjną było prze-

¹⁰ Tamże.

¹¹ R. Wapiński, *Kształtowanie się w Polsce w latach 1922–1939 poglądów na ruchy faszystowskie w Europie*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” No 687, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” IX, Wrocław 1985, s. 89 i n.; tenże, *Ruchy nacjonalistyczne a formowanie się tendencji faszystowskich i parafaszystowskich*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” No 366, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” III, Wrocław 1977, s. 223 i n.

¹² J. Wawrzków, *Lwowska Młodzież Wszechpolska*, „Glaukopis” 2006, nr 5–6, s. 78.

konanie, że Żydzi współdziałają z wrogami państwa, czy wręcz są czynnikiem popychającym inne narody do wrogich działań. Oskarżono Żydów o sympatie prorosyjskie. Nowy wymiar zarzut ten uzyskał po rewolucji październikowej. Objęcie władzy przez bolszewików, z których wielu było z pochodzenia Żydami, zyskiwać miało temu państwu sympatię „światowego Żydostwa”. Tradycyjnie uważano Żydów za twórców i głównych propagatorów komunizmu. Odrzucając tezę o komunistycznych sympatiach ogółu społeczeństwa żydowskiego, nie sposób zaprzeczyć, że wśród części Żydów były one silne.

2. Zaostrzenie konfliktu w latach trzydziestych

Akademickie koła Młodzieży Wszechpolskiej wstąpiły do utworzonego w 1926 r. Obozu Wielkiej Polski, reprezentując w nim Ruch Młodych. Młodzież Wszechpolska po przewrocie majowym w 1926 r. wraz z całym obozem narodowym przeszła do opozycji, do walki z sanacją. Organizacje studenckie tego ugrupowania, zmierzając do zdominowania ruchu akademickiego, usiłowały opanować najważniejsze instytucje studenckie, jakimi były Bratnia Pomoc i koła naukowe. Młodzież Wszechpolska w omawianym okresie wykazywała najwyższą dynamikę rozwoju, ogarniając powoli wszystkie środowiska akademickie.

Antyżydowskie i antisocjalistyczne nastawienie obozu narodowego prowadziło do nieustannych konfliktów i zaburzeń w środowiskach studenckich. Ewolucja żądań obozu doprowadziła także w latach trzydziestych do wysunięcia w stosunku do młodzieży żydowskiej hasła *numerus clausus* i żądania ograniczenia aspiracji zawodowych młodzieży słowiańskich mniejszości narodowych.

W październiku 1931 r. Klub Narodowy endecji złożył ponownie wniosek w Sejmie o wprowadzenie *numerus clausus*. Jednocześnie postulowano wprowadzenie „getta ławkowego”, co służyć miało zniechęceniu Żydów do podejmowania studiów, a doraźnie realizowało zasadę izolacji. Postulat ten wprowadzono w życie na przełomie 1937/1938 roku. Zniechęcaniu Żydów służyć miały od 1937 r. „dni”, a od 1938 r. „tygodnie bez Żydów”.

Zaostrzenie relacji polsko-żydowskich w ośrodku akademickim nastąpiło po zabójstwie studenta Stanisława Waclawskiego w dniu 10 listopada 1931 r. w Wilnie. Student zginął uderzony kamieniem w czasie ekscesów ulicznych między studentami polskimi i żydowskimi.

We Lwowie 12 listopada tego roku na wieść o tragicznej śmierci studenta w Wilnie zaczęto siłą usuwać Żydów z sal wykładowych, wielu pobito i poturbowano. Na wiecu zwołanym za zgodą rektora S. Krzemieniewskiego podjęto rezolucję o konieczności wprowadzenia *numerus clausus* oraz bojkotu ekonomicznego i gospodarczego wobec Żydów¹³.

¹³ A. Biedrzycka, dz. cyt., s. 636; A. Pilch, *Studencki ruch polityczny w Polsce w latach 1932–1939*, Warszawa – Kraków 1972, s. 151.

Bardzo łatwo datę śmierci studenta włączono w ciąg rocznic historycznych Polski, to jest: powstania listopadowego, walki o Lwów, odzyskania niepodległości. Śmierć S. Waclawskiego porównywano do tej, w jakiej zginęli ochotnicy w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r., a nadto w powstaniach śląskich i wielkopolskich. Zginął jak żołnierz, jest więc symbolem ofiary tysiąca bezimiennych bojowników o Polskę. Postać i ofiara życia S. Waclawskiego stały się natchnieniem dla poetów prawicy. Ten gatunek literacki chętnie publikowano w prasie akademickiej.

W nocy z 26/27 listopada 1932 r. przy ul. Długosza przed kawiarnią „Adria” w trakcie bójki z grupą żydowską poranieni nożami zostali trzej studenci Akademii Medycyny Weterynaryjnej: Jan Grotkowski, Stanisław Pietruszka i Jerzy Szczepanowski. Jan Grotkowski zmarł w szpitalu w wyniku odniesionych ran. Policja aresztowała nożowników: Mojżesza Katza, Szulima Kellera, Izraela Tunego i Nuchima Schmera¹⁴.

Na drugi dzień, wieczorem rozpoczęły się na mieście antyżydowskie ekscesy, głoszone hasło „krew za krew”. Po pogrzebie J. Grotkowskiego 29 listopada awantury rozpoczęły się na nowo. Zniszczono 50% sklepów żydowskich (w tym także polskich), bito przypadkowych ludzi. Policja aresztowała 100 osób, w większości studentów. Manifestacje i strajki studenckie trwały przez 2 tygodnie¹⁵.

Tragiczne były zajścia studenckie w roku akademickim 1938/1939. Podczas bójki na dziedzińcu Politechniki w dniu 18 listopada 1938 r. nożami pokaleczono dwóch studentów Żydów: Mendla Lehrera i Samuela Prowellera, który zmarł dwa dni później. Trzy dni później – 21 listopada 1938 r. – w budynku Wydziału Lekarskiego UJK, przy ul. Piekarskiej zamordowany został student farmacji Karol Zellmeyer¹⁶.

Wreszcie 24 maja 1939 r. w gmachu Politechniki w trakcie zajęć w laboratorium chemicznym „bojówka studencka” łomem żelaznym zabiła Markusa Landesberga, studenta III roku chemii¹⁷. Sprawcy nigdy nie zostali wykryci i ukarani.

Czterokrotnie w latach 30. XX wieku policja przeprowadziła rewizje w domach studenckich Politechniki i Uniwersytetu (w II Domu Technika przy ul. Abrahamowiczów oraz Domu Akademika przy ul. Łozińskiego 7). Studenci stoczyli wówczas z policją „wojenne bitwy”. Podczas rewizji w dniu 11 marca

¹⁴ A. Biedrzycka, dz. cyt., s. 636; A. Graboń, *Problematyka żydowska na lamach prasy akademickiej w okresie międzywojennym*, Kraków 2008, s. 173 i n.

¹⁵ A. Biedrzycka, dz. cyt., s. 643.

¹⁶ Tamże, s. 939 i n.; Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, Dział Rękopisów, sygn. 13509/III, Ulotki organizacji młodzieżowych Uniwersytetu J. Kazimierza i Politechniki Lwowskiej oraz papiery różne z lat 1931–1939, k. 200–207. Bojówkarzy nie ustalono. Tuż przed napadem zauważono studenta Komendowskiego z Wydziału Inżynierii, uznawanego za przywódcę bojówki. Prokuratura podejrzewała o zadanie 6 śmiertelnych uderzeń pałką w głowę studenta Stanisława Cześnirowskiego, Centralny Derżawnyj Istorycznyj Archiw Ukraini u Lwowi [dalej: CDIAUL], f. 205, op. 1, sygn. 1118, k. 12.

¹⁷ A. Biedrzycka, dz. cyt., s. 968.

1939 r., ponad godzinę trwała bitwa w Domu Technika, zanim 250 policjantów weszło do budynku. Studenci oddali strzały rewolwerowe do policjantów, atakowali kamieniami i cegłami, bryłami węgla, butelkami z kwasem siarkowym, butelkami wypełnionymi piaskiem, a wewnątrz budynku – żelaznymi elementami łóżek. W czasie rewizji policja znalazła 16 rewolwerów, 13 granatów ręcznych, 2 flowery, petardy, 20 sztyletów i bagnetów, 4 łomy żelazne, 34 kastety. Aresztowano 46 studentów Uniwersytetu i 40 studentów Politechniki¹⁸.

Strajki i okupacja budynków uczelni oraz ekscesy uliczne nasiliły się w 1937 r. i miały wymusić na władzach akademickich wprowadzenie getta ławkowego. 13 listopada 1937 r. strajk generalny w UJK przerodził się w napaść fizyczną na rektora Stanisława Kulczyńskiego. Obrzucono go jajkami i oblano płynem żrącym przy okrzykach „precz z rektorem Kulczyńskim”¹⁹. Student medycyny Jan Kornas wykrzykiwał: „żądamy ghetta”. Pojawiły się ulotki z wezwaniem „na latarnię z Kulczyńskim”²⁰. 10 listopada 1937 r. po nabożeństwie żałobnym w kościele akademickim św. Mikołaja za duszę studenta S. Waclawskiego ekscesy przeniosły się na ulicę Akademicką. Bito przypadkowych przechodniów Żydów, wybijano szyby w oknach sklepów żydowskich, zdemolowano kino „Rialto”. Wznoszono okrzyki: „Niech żyje Dmowski, precz z komuną”²¹. Policja zatrzymała studentów Mariana Disiena, Piotra Hajdasza, Ludwika Zabiegę, Mieczysława Wojtynę, Zygmunta Happacha, Mariana Grabca, Bolesława Hardta, Stanisława Zwarykiewicza, Albina Trzecińskiego, Władysława Kłosa, Stanisława Popiela i Andrzeja Pieńkowskiego. Byli to studenci UJK, Politechniki i Akademii Handlu Zagranicznego. Zatrzymano również nieletniego Fryderyka Langa – ucznia gimnazjum²².

20 listopada 1937 r. burdy i ekscesy studenckie przed gmachem głównym UJK rozpedziła policja. Policję studenci obrzucili zgniłymi jajkami i kamieniami. obrażenia odnieśli policjanci: Józef Lang, Kazimierz Zonko, Tadeusz Ostrowski oraz Jan Woźny²³. Policja zatrzymała studentów Zbigniewa Wojtasa, Jana Głuda, Franciszka Wojnara, Franciszka Słodczyka i Juliusza Malika²⁴.

25 listopada tegoż roku miała miejsce kontrmanifestacja około 100 studentów Żydów, którzy wznosili okrzyki: „Precz z gettem, precz z endecją”, „My chcemy nauki, precz z chuliganami”, „Nie chcemy tracić roku, chcemy się uczyć”, „Precz z awanturnikami hańbiącymi honor akademika”, „Chcemy walki o obniżkę opłat”²⁵.

¹⁸ Tamże, s. 954.

¹⁹ CDIAUL f. 205, op. 1, sygn. 487, k. 53.

²⁰ Tamże, k. 78; J. Żyndl, *Cele akcji antysemitycznej w Polsce w latach 1935–1937*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego” 1992, nr 1, s. 61.

²¹ CDIAUL, f. 205, op. 1, sygn. 487, k. 33.

²² Tamże, k. 33.

²³ Tamże, k. 78.

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże, k. 99, 101.

Nową formą walk studenckich były strajki i okupacja budynków Uniwersytetu i Politechniki. Strajk i okupacja w gmachu głównym Uniwersytetu w dniach 27–31 stycznia 1939 r. nie miały charakteru antyżydowskiego, lecz antypaństwowy. Oficjalnie chodziło o wypuszczenie z aresztu dwóch studentów medycyny – Stanisława Opielei i Eugeniusza Orchela, u których w czasie rewizji w Domu Medyka (studenckim) znaleziono nielegalnie posiadaną broń (granaty i amunicję).

Były starcia z policją, szarże oddziałów konnej policji, byli ranni studenci i policjanci. Przez megafon skierowany na ulicę miasta nadawano przemówienia antyrządowe, w rodzaju: „Precz z sanacją, precz ze złodziejami z obecnego rządu”²⁶, „Członkowie rządu są zdrajcami, którzy powinni zawisnąć na szubienicy, a gdy tych zabraknie – na latarniach i gałęziach drzew”²⁷. Student Mieczysław Weiss wykrzykiwał, iż starosta Klimow „jest kanalią i draniem, który skończy swój marny żywot na szubienicy”²⁸. Za zgodą rektora Edmunda Bulandy organizatorzy strajku wywiesili na maszcie Uniwersytetu flagę organizacyjną Młodzieży Wszechpolskiej „z mieczami Chrobrego”.

Prokurator Sądu Apelacyjnego dr Juliusz Golczewski w piśmie z dnia 30 maja 1939 r. do ministra sprawiedliwości stwierdził:

Politechnika Lwowska i Uniwersytet J.K. też stały się ośrodkiem zbrodniczej konspiracji i terenem, gdzie są dokonywane zwykle bezkarnie najróżniejsze przestępstwa. Trzeba powiedzieć bez ogródek, że Politechnika Lwowska i Uniwersytet J.K. swoimi wyczynami przestępczymi postawiły się w tym względzie w jednym rzędzie z najgorszymi we Lwowie spelunkami i niebezpiecznymi zaułkami. Bierna postawa rektorów i senatorów akademickich i ich niechęć do jakiegokolwiek przeciwstawienia się złu to główna przyczyna tego katastrofalnego stanu rzeczy na Politechnice i Uniwersytecie²⁹.

Dominującą rolę w środowisku akademickim Lwowa odgrywała Młodzież Wszechpolska, licząca około 10% studentów. Jak wspomina jej działacz Z. Mirecki:

[...] zarządy wszystkich Bratniaków były w rękach narodowców. W ich rękach była Czytelnia Akademicka, ciesząca się dużym autorytetem i mająca za sobą ceną tradycję – koła naukowe akademickie i korporacje były opanowane przez narodowców³⁰.

Inny działacz Młodzieży Wszechpolskiej Czesław Blicharski po latach wspomina o mafijnych metodach praktykowanych przez zarząd:

Jan Kornas zabrał mnie ze sobą na Politechnikę, gdzie w jednej z piwnic zostałem wprowadzony w grupy działaczy studenckich, kierujących życiem politycznym na wyższych lwowskich uczelniach. Tam w piwnicy Politechniki otworzyły mi się oczy na „kuchnię” życia akademickiego. Tam powstawały składy zarządów, nawet tych drobnych organiza-

²⁶ Tamże, k. 101.

²⁷ Tamże.

²⁸ Tamże; A. Tyszkiewicz, *Z dziejów korporacji studenckich w międzywojennym Lwowie*, „Politeja” 2004, nr 2, s. 416 i n.

²⁹ CDIAUL, f. 205, op. 1, sygn. 487, k. 1.

³⁰ L. Mirecki, *Wspomnienie o Janie Piotrze Bogdanowiczu*, „Glaukopis” 2006, nr 5–6, s. 101.

cji, jak Koło Przyjaciół Rumunii. Tam rozdawano role do odegrania na zebraniach wyborczych Bratniaka [...] ³¹.

Refleksja o złym postępowaniu studentów Młodzieży Wszechpolskiej w życiu akademickim powstała również u prominentnego działacza tej organizacji Jana Wawrzkowa; podaje on:

Nie sposób usprawiedliwić częstej przemocy wobec Żydów stosowanej przed wojną przez polskich akademików. Ze strony narodowców rzadko niestety pojawiała się publiczna dezaprobata dla ekscesów akademickich ³².

Bilans konfliktów w środowisku studenckim w okresie 20-lecia międzywojennego należy ocenić ujemnie. Napastliwa postawa ugrupowań prawicowych, chwiejna postawa władz akademickich i niezdecydowana postawa obozu rządzącego wobec złych zjawisk w życiu akademickim dawały zatrute owoce. Jak podaje Hugo Steinhaus, ówczesny profesor UJK:

Profesorowie dawali do zrozumienia rządowi, że rozruchy wywołane są jego postawą, nieprzyjazną wobec szkół akademickich. Rząd dawał do zrozumienia Sejmowi, że profesorowie są podżegaczami młodzieży i że tym sposobem prowadzą gierkę polityczną przeciwko obozowi marszałka Piłsudskiego ³³.

W latach 20. i 30. XX wieku studenci ulegli nacjonalistycznej, ale też i lewicowej ideologii. Który jednak naród w Europie oparł się wówczas podobnym pokusom?

Ruchy nacjonalistyczne, w tym parafaszystowskie, rozlały się po całej Europie – od krajów bałtyckich po wybrzeże Morza Śródziemnego i Atlantyku, nie omijając Polski. Komunizm zadomowił się w Rosji i w krajach przez nią zniewolonych. Ówczesnie Lwów był również zagłębiem zwolenników nielegalnej partii komunistycznej. Tak układała się – na nasze nieszczęście – ówczesna polityczna moda.

Relacjonując o studentach, o Żydach i o Polakach, a także o wzajemnych stosunkach z innymi narodami – warto pamiętać o tym, co w historii nazywa się kontekstem czasu, a więc o klimacie panującym na Kresach II Rzeczypospolitej. Trzeba też mieć na uwadze ludzką biedę i krzywdę o znacznych rozmiarach, jaka w tym czasie również występowała.

Stosunki polsko-żydowskie wśród studentów były gorzej niż marne.

³¹ Cz. Blicharski, *Tarnopolska NOG-a i lwowscy Wszechpolacy*, „Glaukopis” 2006, nr 5–6, s. 169.

³² J. Wawrzków, dz. cyt. s. 79.

³³ H. Steinhaus, *Wspomnienia i zapiski*, Londyn 1992, s. 123. W podobnym tonie wypowiedział się wysoki urzędnik przedwojennego MSZ W.T. Drymmer: „Wszystkie moje próby przemówienia do rozumu politycznego zaciętrzewionych «polityków» akademickich, z którymi miałem kontakty, nie dały żadnego rezultatu. Władze bezpieczeństwa z trudem dawały sobie radę z rozpasaną młodzieżą. W roku 1936 w ciągu 6 miesięcy sądy skazały około 100 «narodowców» na kary więzienia. Wobec szeroko pojętej zazdrośnie strzeżonej i rozmaicie interpretowanej autonomii przez senaty akademickie ani Ministerstwo Oświaty, ani Ministerstwo Spraw Wewnętrznych nie były w stanie ingerować w życie akademickie”. Tenże, *Zagadnienie żydowskie w Polsce w latach 1935–1939*, „Zeszyty Historyczne” (Paryż) 1968, nr 13, s. 60–61.

Bibliografia

- Bergman O., *Narodowa Demokracja wobec problematyki żydowskiej w latach 1918–1929*, Poznań 1998.
- Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, Dział Rękopisów, sygn. 13509/III, Ulotki organizacji młodzieżowych Uniwersytetu J. Kazimierza i Politechniki Lwowskiej oraz papiery różne z lat 1931–1939.
- Biedrzycka A., *Kalendarium Lwowa 1918–1939*, Kraków 2012.
- Blicharski Cz., *Tarnopolska NOG-a i lwowscy Wszepocholacy*, „Glaukopis” 2006, nr 5–6.
- Centralny Derżawnyj Istorycznyj Archiw Ukraini u Lwowi, f. 205, op. 1, sygn. 1118; sygn. 487.
- Chajes W., *Semper Fidelis. Pamiętnik Polaka wyznania mojżeszowego z lat 1926–1939*, Kraków 1997.
- Draus J., *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918–1946. Portret kresowy uczelni*, Kraków 2007.
- Drymmer W.T., *Zagadnienie żydowskie w Polsce w latach 1935–1939*, „Zeszyty Historyczne” (Paryż) 1968, nr 13.
- Giza S., *Na ekranie życia. Wspomnienia z lat 1908–1939*, Warszawa 1972.
- Graboń A., *Problematyka żydowska na łmach prasy akademickiej w okresie międzywojennym*, Kraków 2008.
- Langnas S., *Żydzi a studia akademickie w Polsce w latach 1921–1931 (Studium statystyczne)*, Lwów 1933.
- Łopot M., *Incydenty antysemitki w szkołach lwowskich (1867–1939)*, [w:] *Relacje w przestrzeni społeczno-ekonomicznej*, red. E. Golbik-Madej, seria: *Przegląd Nauk Stosowanych*, nr 6, Gliwicka Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości, Gliwice 2015.
- Madajczyk Cz., Torzecki R., *Świat kultury i nauki Lwowa (1936–1941)*, „Dzieje Najnowsze” 1982, R. XIV, z. 1–4.
- „Statystyka Polski”, seria C, z. 101: „Statystyka Szkolnictwa”, Warszawa 1939.
- Mich W., *Obcy w polskim domu. Nacjonalistyczne koncepcje rozwiązania problemu mniejszości narodowych 1918–1939*, Lublin 1994.
- Mirecki L., *Wspomnienie o Janie Piotrze Bogdanowiczu*, „Glaukopis” 2006, nr 5–6.
- Mycielska D., *Postawy polityczne profesorów wyższych uczelni w dwudziestoleciu międzywojennym*, [w:] *Inteligencja polska XIX i XX wieku. Studia 4*, red. R. Czepulis-Rastenis, Warszawa 1985.
- Pasztor M., *Położenie mniejszości żydowskiej w Polsce w świetle francuskiej korespondencji dyplomatycznej z lat 1921–1939*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego” 1998, nr 4.
- Pilch A., *Studencki ruch polityczny w Polsce w latach 1932–1939*, Warszawa – Kraków 1972.

- Rudnicki Sz., *From numerus clausus to numerus nullus*, „Polin” 1987, vol. 2.
- Steinhaus H., *Wspomnienia i zapiski*, Londyn 1992.
- Tyszkiewicz A., *Z dziejów korporacji studenckich w międzywojennym Lwowie*, „Politeja” 2004, nr 2.
- Wapiński R., *Kształtowanie się w Polsce w latach 1922–1939 poglądów na ruchy faszystowskie w Europie*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” No 687, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” IX, Wrocław 1985.
- Wapiński R., *Ruchy nacjonalistyczne a formowanie się tendencji faszystowskich i parafaszystowskich*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” No 366, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” III, Wrocław 1977.
- Wawrzaków J., *Lwowska młodzież Wszechpolska*, „Glaukopis” 2006, nr 5–6.
- Żygułski K., *Jestem z lwowskiego etapu...*, Warszawa 1994.
- Żyndul J., *Cele akcji antysemitycznej w Polsce w latach 1935–1937*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego” 1992, nr 1.

Controversies and conflicts in the milieu of students in Lviv in the years since 1919 until 1939

Summary

In the years since 1919 until 1939, Lviv was the second-largest (Warsaw was the first) academic centre in Poland. The four institutions of tertiary education in Lviv were attended by more than ten thousand students, among whom there were Poles, Ukrainians, Jews, Armenians, Germans and Russians. The multi-national and multi-religious composition of the milieu of the students was the cause of numerous conflicts and excessive behaviours. A significant cause of numerous conflict-related events was constituted by the political attitudes of the students, ranging from communist views to the extreme right-wing ones. This paper characterizes the course and results of those conflicts, and also attempts to counteract them.

Keywords: Lviv, Poles, Jews, Ukrainians, student organizations, political conflicts, ethnic conflicts, excessive behaviours of Jews.